

**ՀԱՅԵՐԵՆԻՆ ՏԻՐԱՊԵՏԵԼԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՇՏՈՆ ԶԲԱՂԵՑՆԵԼՈՒ ՊԱՐՏԱԴԻՐ ՊԱՅՄԱՆ**

ՍԱՀԱԿ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Աստծո հետ խոսելու միակ լեզուն հայերենն է:
Ջ. ԲԱՅՐՈՆ

Ծառայողական (համայնքային ծառայության ոլորտում) հարաբերությունների կողմ դառնալու և համայնքի անունից ու նրա հանձնարարությամբ տվյալ մարմնի խնդիրներն ու գործառույթներն իրականացնելու համար քաղաքացին պետք է համապատասխանի այդ մարմնի ծառայողին օրենսդրությամբ ներկայացվող որոշակի չափանիշների: Դրանք, որպես կանոն, վերաբերում են բարձրագույն (երբեմն՝ բարձրագույն մասնագիտական) կրթությանը, աշխատանքային ստաժին, մասնագիտական գիտելիքներին, աշխատանքային հմտություններին ու կարողություններին, օտար լեզվի (լեզուների) իմացության աստիճանին, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, համայնքային ծառայողների լիազորություններին առնչվող իրավական ակտերի իմացությանը և այլ պահանջների, որոնք տեսական ու գործնական առումներով չեն հակասում համայնքային ծառայության ընդունվելու հավասար հնարավորության սահմանադրական սկզբունքին:

«Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի¹ 11 հոդվածի համաձայն՝ համայնքային ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք ունեն համայնքային ծառայության տվյալ պաշտոնի անձնագրով ներկայացվող պահանջները բավարարող, **հայերենին տիրապետող**, 18 տարին լրացած ՀՀ քաղաքացիները և Հայաստանի Հանրապետությունում փախստականի կարգավիճակ ունեցողները՝ անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, դավանանքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից:

Համայնքային ծառայության պաշտոնի հավակնող անձի՝ հայերենին տիրապետելու պահանջը պայմանավորված է Սահմանադրության 12 հոդվածի դրույթով, որի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության պետական լեզուն հայերենն է²:

¹ Տե՛ս «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր» (այսուհետև՝ ՊՏ), 2005.01.26/7(379):

² Հարկ է նկատել, որ դեռևս Հայկական ՍՍՀ 1937 թ. Սահմանադրության 119 հոդվածը հռչակում էր. «Հայկական ՍՍՀ պետական լեզուն հայերենն է»: Հայկական ՍՍՀ 1978 թ. Սահմանադրության նախագիծը մշակելիս որոշվեց ունենալ սահմանադրական նորմ պետական լեզվի մասին, և այն մշակվեց ու մտավ նախագծի տեքստի մեջ հետևյալ բովանդակությամբ. «Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետության պետական լեզուն հայոց լեզուն է»: Հայկական ՍՍՀ-ն պետական հոգատարություն է իրականացնում հայոց լեզվի ըստ ամենայնի զարգացման նկատմամբ և ա-

Դեռևս «Հայաստանի անկախության մասին» 1990 թ. օգոստոսի 23-ի Հռչակագիրը ազդարարում էր, որ Հայաստանի Հանրապետությունն ապահովում է հայերենի՝ որպես պետական լեզվի գործառնությունը հանրապետության կյանքի բոլոր բնագավառներում: «Լեզվի մասին» ՀՀ օրենքի 1 հոդվածը նույնպես սահմանում է, որ հայերենն սպասարկում է հանրապետության կյանքի բոլոր ոլորտները³: Օրենքը միաժամանակ անրագրում է, որ պաշտոնատար անձինք պարտավոր են տիրապետել հայերենին, իսկ պետական մարմինները, հիմնարկները և կազմակերպությունները պետք է գործավարությունը կատարեն հայերեն (1, 3 և 4 հոդվածներ):

Միաժամանակ փաստենք, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի⁴ 27 հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերի համաձայն՝ վարչական վարույթն իրականացվում, և վարչական ակտն ընդունվում է հայերենով, ինչպես նաև վարչական վարույթի իրականացմանը վերաբերող փաստաթղթերը կազմվում են, և ամբողջ գործավարությունն իրականացվում է հայերենով: «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը լուծում է անգամ հայերենին չտիրապետող անձանց կողմից դիմումը այլ լեզուներով ներկայացնելու, վարչական մարմինների կողմից դրանց պատասխանելու հարցերը: Այսպես՝ վերոնշյալ օրենքի 27 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում ազգային փոքրամասնությունների լեզուներին տիրապետող անձինք⁵, օրենքով սահմանված կարգով կամ Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան, վարչական վարույթի իրականացման համար դիմումը և դրան կից փաստաթղթերը կարող են ներկայացնել համապատասխան փոքրամասնության լեզվով: Այդ դեպքում վարչական մարմինը կարող է պահանջել փաս-

պահովում է դրա գործածությունը պետական ու հասարակական մարմիններում, կուլտուրայի, լուսավորության և այլ հիմնարկներում...»: Սակայն, երբ ՀՍՄՀ Սահմանադրության նախագիծն ամբողջությամբ ներկայացվեց ՍՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահությանն առընթեր հանձնաժողովին, վերջինը նախագծի թիվ 72 հոդվածի առաջին մասը հանեց: Պետական լեզվի մասին սահմանադրական նորմի հանելը հանրապետությունում (նաև Վրաստանում) լուրջ հուզումների տեղիք տվեց, և ՍՍՀՄ քաղաքական ղեկավարությունը ստիպված զիջեց, ու ՀՍՄՀ 1978 թ. Սահմանադրությունը լույս տեսավ թիվ 72 հոդվածի ամբողջական տեսքով: (տե՛ս «СССР: национальное государственное устройство (конституционные основы)», XV, М., 1982, էջ 303, **Хачатрян Г. М.** Первая Конституция Республики Армения. Ер., 2001, էջ 34-35):

³ Տե՛ս «Լեզվի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 1993 թ. ապրիլի 17-ին, ՀՀԳԽՏ 1993/8:

⁴ Տե՛ս ՀՀ ՊՏ, 2004.03.31/18(317):

⁵ Ի դեպ, որևէ օրենքով դեռևս սահմանված չէ, թե Հայաստանում որոնք են ազգային փոքրամասնությունները: Այս խնդրին որոշակի հստակություն են հաղորդում Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերը, մասնավորապես՝ «Տարածաշրջանային կամ փոքրամասնությունների լեզուների» եվրոպական խարտիան (ստորագրվել է 1992 թ. նոյեմբերի 5-ին Ստրասբուրգում), որի վավերացման պահին Հայաստանի Հանրապետությունը, հիմք ընդունելով նշված խարտիայի 3 հոդվածի 1-ին կետը, հայտարարել է. «Տարածաշրջանային կամ փոքրամասնությունների լեզուների» եվրոպական խարտիայի իմաստով Հայաստանի Հանրապետության փոքրամասնությունների լեզուներ են ասորերենը, եզդիերենը, հունարենը, ռուսերենը և քրդերենը»: Առավել էական է նշված խարտիայի 10 հոդվածի դրույթը, որով կողմերը պարտավորվել են իրենց տարածքներում տարածաշրջանային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսող անձանց հնարավորություն տալ վարչական մարմիններ դիմելու իրենց լեզուներով բանավոր կամ գրավոր:

տաթղթերի թարգմանությունները ներկայացնել հայերենով:

Վերջինը, սակայն, ոչ մի կերպ չի առնչվում վարույթը հայերեն իրականացնելու վարչական մարմնի պարտականությանը. վարչական վարույթը բոլոր դեպքերում իրականացվում է հայերեն: Սրա հետ մեկտեղ՝ օրենքը վարչական մարմնին հնարավորություն է տալիս պահանջելու, որ այլ լեզվով ներկայացված փաստաթղթերի դեպքում վարույթի համապատասխան մասնակիցը ներկայացնի նաև դրանց հայերեն թարգմանությունները: Վարչական մարմնի նման պահանջի դեպքում վարույթի մասնակիցները պարտավոր են տրամադրել այլ լեզվով ներկայացված փաստաթղթերի՝ օրենքով սահմանված կարգով հաստատված հայերեն թարգմանությունները:

Համամիտ ենք մասնագիտական գրականության մեջ արտահայտված այն կարծիքին, որ նշված դրույթների նշանակությունն այն է, որ փոքրամասնությունների լեզուներով դիմումը և դրան կից փաստաթղթերը ներկայացնելիս վարչական վարույթի հարուցումը չի հետաձգվում մինչև դրանց հայերենով վավերացված թարգմանությունները ներկայացնելը: Սա հնարավորություն է տալիս դիմողին իր լեզվով դիմելու պահից վստահ լինել, որ վարույթը հարուցվելու է⁶:

Համաձայն տարածքային կառավարման նախարարի «Համայնքային ծառայողի էթիկայի կանոնները» սահմանելու մասին հրամանի՝ համայնքային ծառայողը պարտավոր է հարգել Հայաստանի Հանրապետության պետական խորհրդանիշները (դրոշմ, զինանշանը, օրհներգը) և պետական լեզուն⁷ (3-րդ կետի «ա» ենթակետ)⁸:

Այսպիսով, համայնքային ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու համար հայերենին տիրապետելու պահանջը, մեր կարծիքով, լիովին հիմնավորված է, քանի որ ակնհայտ է՝ եթե անձը չի տիրապետում պետական լեզվին, չի կարող լիարժեք իրականացնել իր պարտականությունները, քանի որ տեղեկատվության մշակումը կամ մարդկանց հետ աշխատանքը համայնքային ծառայողի անխուսափելի աշխատանքային պարտականություններից են, որոնք պայմանավորված են համայնքային ծառայության յուրահատուկ բնույթով:

Հայկական սովետական հանրագիտարանում «պետական լեզու» հասկացությունը մեկնաբանվում է այսպես. «Դատավարության, հիմնարկություններում գործավարության, դպրոցներում դասավանդման և այլ կիրառության համար տվյալ երկրում պարտադիր լեզուն»⁹:

Ռուսալեզու բառարաններում «պետական լեզու» և «պաշտոնական լեզու» հասկացությունները նույնական են: Ըստ այդմ՝ պաշտոնական լեզուն պետության հիմնական լեզուն է, որն օգտագործվում է օրենսդրությունում և պաշտոնական գործավարությունում, դատավարությունում և

⁶ Տե՛ս Հարցեր և պատասխաններ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» օրենքի վերաբերյալ, Եր., 2007, էջ 60:

⁷ Հավելենք, որ քաղաքացիական ծառայողի էթիկայի կանոններում նույնպես անդրադարձ կա այդ հարցին (տե՛ս «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը և ՀՀ ՔԾԽ որոշումները, պաշտոնական հրատարակություն, Եր., 2008, էջ 85):

⁸ Տե՛ս ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության համակարգող նախարարի 2006 թվականի սեպտեմբերի 11-ի «Համայնքային ծառայողի էթիկայի կանոնները սահմանելու մասին» № 14-Ն հրամանը, ՀՀ ՊՏ 25/2006, 16.10.2006:

⁹ «Հայկական սովետական հանրագիտարան», հ. 9, Եր., 1983, էջ 240-241:

այլն¹⁰: Ռուսալեզու մեկ այլ բառարանում «պետական լեզու» եզրույթը մեկնաբանվում է այսպես. «Ազգային լեզու կամ միջազգային հաղորդակցման լեզու, որի միջոցով, իրավաբանորեն պարտադիր կարգով, կազմակերպվում են աշխատանքները օրենսդիր և այլ պետական մարմիններում, հիմնարկներում, պաշտոնական գործավարությունում, դատավարությունում, հրատարակվում են նորմատիվ իրավական ակտերը: Այս կամ այն լեզվի՝ որպես պետական լեզվի կարգավիճակը սահմանվում է սահմանադրությամբ»¹¹:

Վ. Ներոզնակի կարծիքով՝ պետական լեզուն տվյալ պետության սահմաններում կատարում է ինտեգրացիոն գործառույթ քաղաքական, պաշտոնական, մշակութային լուրտներում և հանդես է գալիս որպես տվյալ պետության խորհրդանիշ¹²: Գ. Կամկովան մշում է, որ լեզուն, առավել ևս պետականը պետք է լինի ոչ թե որպես մասնատող, այլ միավորող գործոն¹³. վերջինիս օրինակ կարող է ծառայել Բելգիան: Հայտնի է, որ Բելգիայում ֆրանսախոս և ֆլամանդախոս բնակչության պայքարը հանգեցրեց դաշնայնության ծայրահեղ ձևի՝ խստորեն որոշված սահմանների հաստատմանը մեկ պետության ներսում, որով պայմանավորվում է համապատասխան պաշտոնական լեզուն¹⁴:

XVIII-XIX դարերի գերմանացի մտավորականներ Յ. Գ. Հերդերը, Գ. Ֆիխտեն, Յակոբ ու Վիլհելմ Գրիմները պնդում էին, որ մարդուն գերմանացի է դարձնում լեզվի, գիտակցության և տարածքի եռակողմ կապը: Լեզվին տիրապետել նշանակում է ունենալ մյուսների հետ ընդհանուր գիտակցություն: Սրան ավելացնելով ընդհանուր տարածքի ընկալումը՝ այդ ընդհանուր գիտակցությունը վերածվում է ազգության¹⁵:

Մեր կարծիքով, սակայն, համայնքային ծառայության օրենսդրության վերլուծությունն առաջացնում է չպարզաբանված հարցեր. ինչպիսի՞ն պետք է լինի գնահատման կառուցակարգը, ո՞վ, ինչպե՞ս, ի՞նչ միջոցներով և մեթոդներով պետք է գնահատի հայերենին տիրապետելու աստիճանը, կամ՝ ի՞նչ մակարդակի պետք է տիրապետել հայերենին, արդյո՞ք հայերենից գիտելիքները պետք է լինեն անթերի, թե՞ միայն պահանջվում է կարողանալ հայերենով արտահայտել մտքերը: Օրինակ՝ Սլովենիայում, համաձայն «Պետական մարմիններում աշխատողների մասին» օրենքի, պահանջվում է, որ տվյալ մարմիններում աշխատողները, բացի այլ պահանջներից, **գերազանց** տիրապետեն սլովեներենին¹⁶:

¹⁰ Տե՛ս Большой юридический словарь. М., 2008, էջ 502, Советский энциклопедический словарь. М., 1979, էջ 334:

¹¹ «Конституция Российской Федерации». Энциклопедический словарь. М., 1997, с. 57.

¹² Տե՛ս **Нерознак В. П.** Государственные языки в Российской Федерации. Энциклопедический словарь-справочник. М., 1995, էջ 10:

¹³ Տե՛ս **Комкова Г. Н.** На общих условиях равенства. Обеспечение принципа равного доступа к государственной и муниципальной службе в практике деятельности российских органов власти // "Чинovníк", 2001. № 5 (15) // Ինտերնետային կայք՝ <http://chinovnik.uara.ru/modern/article.php?id=136>, էջ 69-71:

¹⁴ Տե՛ս **Մակլին, Ալեն**, Օբսֆորդի բառարան. Քաղաքագիտություն և քաղաքականություն, Եր., 2003, էջ 295:

¹⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 295:

¹⁶ Տե՛ս «Public management profiles of Central and Eastern European countries»: Slovenia, OECD, SIGMA, 1999, էջ 19:

Մեր երկրում խնդրո առարկա հարցը առավել սրվում է հատկապես այն պառճառով, որ, ինչպես արդեն վերը նշեցինք, «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 11 հոդվածը սահմանում է, որ, համայնքային ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքով օժտված են ոչ միայն ՀՀ քաղաքացիները, այլև նաև ՀՀ-ում փախստականի կարգավիճակ ունեցողները¹⁷: Իրավամբ հարց է ծագում. արդյո՞ք փախստականի կարգավիճակ ունեցողները տիրապետում են Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական լեզվին՝ գրական հայերենին:

Ի դեպ, հանրային ծառայության վերաբերյալ ընդունված օրենքներում, ինչպես նաև այդ կապակցությամբ հրատարակված գիտական աշխատանքներ ամ թելադրություն): Սա նաև բխում է «Լեզվի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներից, ըստ որոնց՝ Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական լեզուն գրական հայերենն է, իսկ պաշտոնատար անձինք պարտավոր են տիրապետել հայերենին: Միաժամանակ նշենք, որ օրենքում ևս սահմանված չէ, թե հայերենի ինչ աստիճանի տիրապետման մասին է խոսքը, ինչը, կարծում ենք, օրենքի լուրջ բացթողում է: Նշենք, որ ՀՀ ընթացիկ օրենսդրությունը նախատեսում է առանձին դեպքեր, երբ սահմանված է հայերենի տիրապետման հստակ մակարդակ (չափանիշ). մասնավորապես, «Քաղաքացիության մասին» ՀՀ օրենքում¹⁸ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ստանալու համար, այլ պահանջներից բացի, պահանջվում է նաև հայերենի իմացություն: Այսպես, օրենքի 13 հոդվածի առաջին պարբերության 2-րդ կետում սահմանված է. «Կարող է բացատրվել հայերեն լեզվով»:

Քննությունը հաջող հանձնած մասնակիցներին կտրամադրվի հավաստագիր, որը ուժի մեջ կլինի 3 տարի, և որի հիման վրա նրանք կարող են ազատորեն մասնակցել համայնքային ծառայության ցանկացած թափուր պաշտոնի համար անցկացվող մրցույթին: Վավերականության երեք տարի ժամկետ սահմանելը, կարծում ենք, կհեշտացնի թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու ընթացակարգը, այսինքն՝ նրանց կազատի երեք տարվա ընթացքում հայերենի որակավորման քննությանը անընդհատ մասնակցելու գործընթացից:

Նման կարգ է կիրառում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական ծառայության խորհուրդը, որն սկսել է քաղաքացիական ծառայության կրտսեր թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու համար հավաստագիր ստանալու թեստավորման գործընթացը, որը փոխարինում է կրտսեր թափուր պաշտոնների զբաղեցման մրցույթին: Հավաստագրերի հիման վրա նրանք կարող են դիմել քաղաքացիական ծառայության համակարգում ընդգրկված բոլոր մարմինների աշխատակազմերում առաջացող կրտսեր թափուր պաշտոններում նշանակվելու համար, որը ուժի մեջ է լինելու 1 տարի¹⁹:

Այսպիսով՝ հայերենի տիրապետման հարցի հստակեցումը կունենա գործնական կարևոր նշանակություն և կապահովի քաղաքացիների հա-

¹⁷ Այս հոդվածում քննարկման առանձին առարկա չենք դարձնում այն հարցը, թե արդյոք իրավացի է փախստականներին օժտել համայնքային ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքով:

¹⁸ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2007/15 (539), 14.03.2007:

¹⁹ Տե՛ս «Քաղաքացիական ծառայություն շաբաթաթերթ», 27 հուլիսի 2011 թ., № 26 (371):

մայրալիճ ծառայության հավասար մատչելիության և հայերենի՝ որպես պետական լեզվի սահմանադրաիրավական սկզբունքների իրացումը:

Բանալի բառեր – *համայնքային ծառայություն, թափուր պաշտոն, հայոց լեզու, հանրային ծառայություն, հավասար իրավունքներ, պաշտոնի զբաղեցում, պարտադիր պայման, օրենք*

СААК МАНУКЯН – *Владение армянским языком как обязательное условие для занятия вакантной должности на муниципальной службе.* – В статье рассматриваются вопросы, связанные с тем, что гражданин, претендующий занять вакантную должность на муниципальной службе, обязан владеть армянским языком. Изучение нормативно-правовых актов, которые регулируют служебные отношения в муниципальных учреждениях, показывает, что ряд из них препятствует имплементации равных прав граждан на муниципальную службу. В статье предлагается политико-правовое решение названной проблемы.

Ключевые слова: *муниципальная служба, вакантная должность, армянский язык, равные права, обязательное условие, закон*

SAHAK MANUKYAN – *Knowledge of the Armenian Language as an Obligatory Condition for Occupying Vacant Positions of the Municipal Service.* – The article discusses several problems concerning the knowledge of the Armenian language as an obligatory condition for occupying vacant positions of the municipal service. Studying normative legislative acts controlling above-mentioned relations it has been concluded that there are problems which impede the implementation of the equal rights of citizens to occupy the vacant position of municipal service. The article attempts to find their political and legal solutions.

Key words – *municipal service, vacant position, Armenian language, public service, equal rights, occupy the position, obligatory condition, law*